РЕФОРМУВАННЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ МЕДІАЦІЇ В УКРАЇНІ: СУЧАСНІ ВИКЛИКИ ТА ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ

КАНДИБА Євгеній Станіславович - аспірант кафедри адміністративного, господарського права та фінансово-економічної безпеки Сумського державного університету

УДК 347.919.3
DOI: https://doi.org/10.71404/NP.2023.2.43

Дослідження розкриває проблематику відповідальності медіаторів, висвітлюючи, що чинний закон визначає лише загальні засади цивільно-правової, адміністративної, кримінальної та дисциплінарної відповідальності, проте не встановлює конкретних механізмів їх реалізації. Автор пропонує конкретизувати санкції за порушення професійних обов'язків медіатора, включаючи попередження, тимчасове призупинення права на здійснення медіаційної діяльності та виключення з реєстру медіаторів.

Значна увага у статті приділяється питанню правового статусу сторін медіації. Підкреслюється необхідність чіткого визначення їхніх прав і обов'язків для забезпечення справедливості та прозорості процесу. Автор акцентує увагу на потребі законодавчого передбачення відповідальності за недобросовісну поведінку сторін, таку як використання медіації для затягування вирішення спору чи збору інформації для судового процесу.

У статті обґрунтовується важливість запровадження фінансових стимулів для розвитку медіації, зокрема через повернення частини судового збору у разі успішного позасудового врегулювання спору та встановлення скорочених строків розгляду справ для тих, хто попередньо спробував медіацію. Автор підкреслює актуальність цих заходів з огляду на проблему затяжного судового розгляду в Україні, що часто стає підставою для скарг до Європейського суду з прав людини.

Особлива увага приділяється питанням конфіденційності медіаційного процесу та виконання медіаційних угод. Автор зазначає, що чинне законодавство не визначає умов, за яких інформація, отримана під час медіації, може бути використана в суді, і пропонує передбачити, що таке використання можливе лише за згодою сторін. Щодо виконання угод, пропонується надати медіаційним угодам, затвердженим судом, статус виконавчих документів, а для досудових угод – запровадити спрощену процедуру судового затвердження або можливість нотаріального посвідчення з правом видачі виконавчого напису.

Завершується дослідження аналізом відповідності українського законодавства міжнародним стандартам у сфері медіації. Автор наголошує на необхідності гармонізації вітчизняних норм з положеннями Директиви ЄС 2008/52/ЄС, Типового закону ЮНСІТРАЛ та Сінгапурської конвенції, особливо в аспектах забезпечення якості медіації, захисту конфіденційності та механізмів виконання міжнародних медіаційних угод.

Ключові слова: медіація, відповідальність медіатора, правовий статус сторін медіації, судова медіація, конфіденційність медіації, виконання медіаційних угод, міжнародні стандарти медіації.

Постановка проблеми

Медіація як процедура мирного врегулювання спорів за участю нейтрального посередника має значний потенціал для розвантаження судової системи, зниження соціальної напруженості та формування культури конструктивного діалогу в суспільстві. Водночас, ефективність цього інституту значною мірою залежить від якості його нормативно-право-

вого забезпечення, чіткості визначення статусу учасників процедури, механізмів захисту їхніх прав та гарантій виконання досягнутих домовленостей.

Актуальність удосконалення правового регулювання медіації в Україні підкреслюється також євроінтеграційними процесами, які вимагають гармонізації національного законодавства з нормами та стандартами Європейського Союзу. Директива ЄС 2008/52/ЄС встановлює базові принципи медіації у цивільних та господарських справах, які мають бути повною мірою імплементовані у правову систему України.

Метою цього дослідження є комплексний аналіз сучасного стану правового регулювання медіації в Україні, виявлення існуючих проблем та розробка рекомендацій щодо їх вирішення. Особлива увага приділяється таким аспектам, як правовий статус учасників медіаційної процедури, інтеграція медіації в систему судочинства, гарантії конфіденційності та виконання угод за результатами медіації, а також відповідність українського законодавства міжнародним стандартам у цій сфері.

Стан дослідження проблематики

Проблематика правового регулювання медіації привертає увагу багатьох українських та зарубіжних науковців, які досліджують різні аспекти цього альтернативного способу вирішення спорів. Значний внесок у розвиток теоретичних засад медіації та аналіз практичних проблем її впровадження в Україні зробили В. Мотиль, А. Бондаренко, С. Дяченко, Н. Колокольна, Ю. Навроцька, У. Воробель, М. Поліщук та інші дослідники.

Виклад основного матеріалу

Прийняття Закону України «Про медіацію» у 2021 році стало значним кроком у напрямі інституціоналізації альтернативних механізмів вирішення спорів в Україні. Цей нормативний акт заклав основи для правового регулювання медіації як позасудового способу врегулювання конфліктів, що відповідає сучасним тенденціям розвитку правових систем. Проте, попри очевидний прогрес, аналіз чинного законодавства свідчить про наявність суттєвих прогалин і колізій, які перешкоджають повноцінному функціонуванню цього інституту. У цьому контексті виникає потреба у комплексному вдосконаленні нормативно-правової бази, що має на меті не лише усунути виявлені недоліки, але й адаптувати медіацію до реалій української правової системи та міжнародних стандартів.

Одним із ключових аспектів, який потребує доопрацювання, є правовий статус учасників медіаційної процедури. Законодавче регулювання прав, обов'язків і відповідальності всіх суб'єктів, залучених до медіації, наразі залишається недостатньо деталізованим. Щодо медіаторів, чинний Закон України «Про медіацію» визначає лише загальні засади їхньої відповідальності. Зокрема, стаття 15 цього нормативного акта передбачає цивільно-правову відповідальність за порушення умов договору про проведення медіації, адміністративну чи кримінальну відповідальність у випадках, передбачених законом, а також дисциплінарну відповідальність за недотримання етичних норм, якщо медіатор є членом відповідного об'єднання. Проте конкретні механізми реалізації цієї відповідальності залишаються невизначеними, що створює ризик неоднозначного тлумачення та застосування норм [1].

Дослідники, зокрема В. Мотиль, зазначають, що медіатори можуть нести відповідальність за цілу низку порушень, таких як недостовірна реклама, неналежне виконання професійних обов'язків, втручання у приватне життя сторін чи розголошення конфіденційної інформації [2, с. 48]. На нашу думку, для підвищення ефективності медіації доцільно конкретизувати санкції за такі дії, передбачивши, наприклад, попередження, тимчасове призупинення права на здійснення медіаційної діяльності чи виключення з реєстру медіаторів. Такий підхід сприяв би зміцненню професійної дисципліни та довіри до інституту медіації.

Не менш важливим є уточнення правового статусу сторін медіації. Чітке визначення їхніх прав і обов'язків є необхідною умовою для забезпечення справедливості та прозорості процесу. А. Бондаренко підкреслює, що гарантії дотримання прав сторін є основою легітимності медіаційної процедури [3, с. 296]. Водночас чинне законодавство не повною мірою враховує можливі зловживання з

боку учасників, такі як використання медіації для затягування вирішення спору чи збору інформації для судового процесу. У цьому контексті доцільно доповнити Закон України «Про медіацію» нормами, які б передбачали відповідальність за недобросовісну поведінку, а також визначали правові наслідки відмови від участі в медіації після її початку. Досвід Великобританії може слугувати прикладом для вдосконалення цього аспекту. Тамтешня судова практика демонструє, що відмова сторони від медіації без обґрунтованих підстав може призвести до відмови у відшкодуванні судових витрат, навіть у разі перемоги у справі [4]. Такий підхід стимулює сторони до конструктивного використання альтернативних механізмів вирішення спорів і міг би бути адаптований до українських реалій.

Окремої уваги заслуговує правове регулювання статусу інших учасників медіаційної процедури, таких як представники сторін, захисники, перекладачі та експерти. Законодавство наразі не містить детальних положень щодо їхньої ролі, кваліфікаційних вимог чи відповідальності. На нашу думку, доцільно встановити чіткі норми, які б визначали повноваження представників, зокрема щодо підписання угод за результатами медіації, а також вимоги до документів, що підтверджують ці повноваження. Для захисників важливо окреслити їхню функцію як надавачів правової підтримки, уникаючи їх домінування у процесі, що суперечило б принципам медіації. Щодо перекладачів і експертів, необхідно передбачити мінімальні стандарти кваліфікації та відповідальність за неналежне виконання обов'язків, наприклад, за неточний переклад чи необґрунтований експертний висновок. Така деталізація сприяла б підвищенню якості медіаційного процесу та зміцненню його правових засад.

Іншим важливим напрямом удосконалення є інтеграція медіації в систему судочинства. Закон України «Про медіацію» у своїх прикінцевих положеннях передбачає внесення змін до низки нормативних актів, таких як Господарський і Цивільний процесуальні кодекси, Кодекс законів про працю та Земельний кодекс, що свідчить про прагнення законодавця до системного підходу [5, с. 46]. Зокрема, процесуальні кодекси дозволяють примирення сторін через медіацію на будь-якій стадії розгляду справи та повернення 60% судового збору у разі укладення мирової угоди. Проте практична реалізація цих норм стикається з проблемами через недостатню деталізацію процедур. Аналіз судової практики за період із січня 2022 року по січень 2024 року, проведений на основі даних Єдиного державного реєстру судових рішень, показує, що суди зупиняли провадження для проведення медіації у 30 цивільних справах. При цьому строки зупинення варіювалися від 20 до 183 днів, що вказує на відсутність єдиного підходу до реалізації законодавчих положень [6, с. 532]. У випадках, коли строки перевищували передбачені 90 днів, виникають сумніви щодо обґрунтованості таких рішень, що підкреслює потребу у чіткішій регламентації підстав і тривалості зупинення провадження.

Питання затвердження судом угод, досягнутих за результатами медіації, також потребує вдосконалення. Чинне законодавство дозволяє сторонам оформлювати домовленості у різних формах, таких як мирова угода, відмова від позову чи визнання позову. Проте, як зазначають Ю. Навроцька та У. Воробель, поділ домовленостей на ті, що стосуються предмета позову, та інші аспекти, може ускладнити процес і викликати непорозуміння серед сторін [7, с. 68]. На нашу думку, доцільно встановити єдиний порядок перевірки судом таких угод на відповідність закону та інтересам сторін, уникаючи їх штучного розмежування. Крім того, варто законодавчо закріпити обов'язок суду інформувати сторони про можливість медіації на підготовчій стадії провадження, роз'ясняючи її переваги та надаючи інформацію про доступних медіаторів. Такий підхід сприяв би популяризації медіації та зменшенню навантаження на судову систему.

Інші стимули також могли б відіграти важливу роль у розвитку медіації. С. Дяченко та Н. Колокольна пропонують запровадити обов'язкові інформаційні зустрічі для сторін щодо сутності медіації, а також передбачити повернення частини судового збору у разі успішного позасудового врегулювання спору [8, с. 118]. Розвиваючи цю ідею, ми вважаємо, що додатково можна встановити скорочені строки розгляду справ для тих, хто попередньо спробував медіацію, але не дійшов згоди. Це особливо актуально з огля-

ду на проблему затяжного судового розгляду в Україні, про що свідчать численні скарги до Європейського суду з прав людини щодо затримок у п'ять і більше років [9, с. 279].

Конфіденційність як основоположний принцип медіації також потребує чіткішого правового врегулювання. Закон України «Про медіацію» встановлює загальну заборону на розголошення інформації, отриманої під час процедури, однак не визначає умов, за яких ця інформація може бути використана в суді. У Великобританії практика показує, що конфіденційність не є абсолютною – у справі Savings Advice Ltd v EDF Energy суд дозволив використання даних про витрати, розкритих під час медіації, у подальшому процесі [10]. На нашу думку, доцільно передбачити, що використання такої інформації можливе лише за згодою сторін, зафіксованою у медіаційній угоді, що має бути відображено як у Законі України «Про медіацію», так і в процесуальних кодексах.

Виконання угод за результатами медіації є ще одним критичним аспектом, який потребує вдосконалення. Чинне законодавство покладає на сторони обов'язок добровільного виконання угод, але не пропонує ефективних механізмів примусу у разі невиконання. Досвід інших країн, наприклад Норвегії чи Великобританії, показує, що інтеграція медіації в судову систему передбачає надання угодам статусу судових рішень [11, с. 57]. В Україні доцільно встановити, що угоди, затверджені судом як мирові, набувають сили виконавчого документа. Для досудових угод можна передбачити спрощену процедуру судового затвердження за спільною заявою сторін із мінімальним судовим збором. Крім того, внесення змін до Закону України «Про нотаріат» могло б дозволити нотаріальне посвідчення таких угод із можливістю видачі виконавчого напису у разі невиконання, що значно підвищило б їхню юридичну силу [12, с. 118].

Гармонізація українського законодавства з міжнародними стандартами є невід'ємною частиною розвитку медіації. Директива ЄС 2008/52/ЄС наголошує на необхідності забезпечення якості медіації через кодекси поведінки та професійну підготовку медіаторів, а також на гарантіях виконання угод [13]. Типовий закон ЮНСІТРАЛ про міжнародну комерційну погоджувальну процедуру 2018 року пропонує чіткі принципи призначення медіаторів і захисту конфіденційності, які могли б бути адаптовані для комерційних спорів в Україні [14]. Сінгапурська конвенція 2018 року, у свою чергу, встановлює механізми прямого виконання міжнародних медіаційних угод, що є важливим для інтеграції України в глобальну торговельну систему. Рекомендація Комітету міністрів Ради Європи Rec (2002)10 акцентує увагу на доступності медіації та кваліфікації медіаторів, що також має бути враховано в українському законодавстві [15].

Висновки

Підсумовуючи, удосконалення нормативно-правової бази щодо медіації в Україні має бути спрямоване на усунення наявних недоліків шляхом деталізації статусу учасників, інтеграції медіації в судову систему, забезпечення виконання угод і гармонізації з міжнародними стандартами. Реалізація цих заходів сприятиме підвищенню ефективності медіації як альтернативного способу вирішення спорів, зміцненню довіри до цього інституту та його адаптації до потреб сучасного українського суспільства.

Література

1. Макаренко Є. Закон про медіацію: нереальна реальність. *Юридична газета онлайн. 2018*. № 38 (640). 18 вересня. URL : https://yur-gazeta.com/publications/practice/mizhnarodniy-arbitrazh-ta-adr/zakon-pro-mediaciyu-nerealna-realnist.html

2. Мотиль В. Стан та перспективи правового регулювання медіації в Україні. *Юридична Україна*. 2014. № 11. С. 46–52.

3. Бондаренко А. В. Правовий статус учасників медіації в публічному управлінні. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 6. С. 295–297.

4. Key M. Commercial disputes: What are the risks of refusing mediation? *Harper James : website*. URL : https://harperjames.co.uk/news/risk-of-refusing-mediation/

5. Риндюк В. І. Системність як властивість змісту законодавства. *Київський часопис права*. 2022. № 1. С. 45–51. DOI https://doi.org/10.32782/klj/2022.1.7

6. Короленко В. М. Медіація під час судового провадження в контексті своєчасності розгляду і вирішення цивільних справ. *Юридичний*

науковий журнал. 2024. № 2. С. 530–534. DOI https://doi.org/10.32782/2524-0374/2024-2/131

7. Навроцька Ю. В., Воробель У. Б. Медіаційна угода vs мирова угода в цивільному судочинстві. *Право і суспільство*. 2022. № 3. С. 65–73.

8. Дяченко С. В., Колокольна Н. С. Запровадження медіації для вирішення сімейних спорів у цивільному судочинстві україни: судова практика. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. № 2. С. 118–120. DOI https://doi.org/10.32782/2524-0374/2020-2/30

9. Зеленцов О. П. Проблема реалізації засади «розумність строків» у кримінальному процесі: практика європейського суду з права людини щодо України. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 1. С. 276–280. DOI https://doi.org/10.32782/2524-0374/2022-1/69

10. Sargent C.How to ensure information disclosed in a mediation remains confidential. *Gowling WLG : website*. URL : https://gowlingwlg.com/en/insights-resources/articles/2017/how-to-ensure-information-disclosed-in-a-mediation (date of appeal : 27.03.2025)

11. Поліщук М. Я. Медіація як спосіб вирішення цивільно-правових спорів : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / Марія Ярославівна Поліщук ; Міністерство освіти і науки України, Київський національний університет імені Тараса Шевченка. Київ, 2017. 225 с.

12. Singer J. The EU Mediation Atlas: Practice and Regulation. London: LexisNexis, 2004. 230 p.

13. Про деякі аспекти медіації у цивільних та господарських правовідносинах : директива 2008/52/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 21 трав. 2008 р. Офіційний вісник Європейського Союзу. 2008. URL : https://ukrmediation.com.ua/images/DOCS/Model-documents/mediation-directive-ukr.pdf

14. UNCITRAL Model Law on International Commercial Mediation and International Settlement Agreements Resulting from Mediation. *United Nation : website*. URL : https://uncitral.un.org/en/texts/mediation/modellaw/commercial_conciliation

15. Рекомендація Rec (2002) 10 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо медіації в цивільних справах, ухвалена Комітетом Міністрів Ради Європи на 808-му засіданні заступників міністрів 18 вер. 2002 р. URL: https://hcj.gov.ua/sites/default/files/field/rec_2002_10_2002_09_18_1.pdf

SUMMARY

The study explores the issue of mediator liability, highlighting that the current legislation establishes only general principles of civil, administrative, criminal, and disciplinary liability without specifying concrete mechanisms for their implementation. The author proposes to clarify the sanctions for breaches of professional duties by mediators, including warnings, temporary suspension of the right to conduct mediation activities, and removal from the mediator register.

Significant attention is given to the legal status of mediation participants. The study underscores the necessity of clearly defining their rights and obligations to ensure fairness and transparency in the process. The author emphasizes the need for legislative provisions on liability for bad faith conduct by parties, such as using mediation to delay dispute resolution or to gather information for litigation.

The article substantiates the importance of introducing financial incentives to promote mediation, particularly through partial reimbursement of court fees in the event of a successful out-of-court settlement and the establishment of expedited case review procedures for those who have attempted mediation beforehand. The author highlights the relevance of these measures considering the protracted judicial proceedings in Ukraine, which frequently lead to complaints before the European Court of Human Rights.

Particular attention is paid to the confidentiality of the mediation process and the enforcement of mediation agreements. The author notes that the current legislation does not define the conditions under which information obtained during mediation may be used in court and proposes that such use should be permitted only with the consent of the parties. Regarding the enforcement of agreements, it is suggested that court-approved mediation agreements should be granted the status of enforceable documents, while pre-trial agreements should be subject to a simplified court approval procedure or notarial certification with the right to issue an enforcement writ.

The study concludes with an analysis of the compliance of Ukrainian legislation with international mediation standards. The author stresses the need to harmonise national regulations with the provisions of the EU Directive 2008/52/EC, the UNCITRAL Model Law, and the Singapore Convention, particularly in relation to ensuring mediation quality, safeguarding confidentiality, and establishing mechanisms for the enforcement of international mediation agreements.

Keywords: mediation, mediator liability, legal status of mediation participants, court-referred mediation, mediation confidentiality, enforcement of mediation agreements, international mediation standards.